

Ei pelkkää hyvän kertomusta

Kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua esiintyy varsin paljon lasten ja nuorten liikuntaharrastuksissa. Noin kolmannes lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen vastaajista kertoi kokeneensa näitä harrastuksissaan.

Syrjinnän tai epäasiallisen kohtelun kohteeksi joutuvat etenkin yli 15-vuotiaat sekä vähemmistöryhmiin kuuluvat nuoret.

Lasten ja nuorten liikuntaa tutkitaan Suomessa useissa hankkeissa, joiden välille on muodostunut ainakin implisiittisesti tietty työnjako. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus on kahden vuoden välein ilmestyvä haastattelututkimus, joka tarkastelee 6–29-vuotiaiden vapaa-aikaa ja siihen liittyviä trendejä. Vuoden 2018 pääteeman oli liikkuminen ja liikunta. Tutkimuksen toteuttivat yhteistyössä valtion nuorisoneuvosto, valtion liikuntaneuvosto, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Nuorisotutkimusverkosto.

Tutkimuksen prismana liikunnan harrastamiseen oli liikuntalaki (2015) ja sen lähtökohdista erityisesti tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Otanta kattoi kaikki Suomessa asuvat 6–29-vuotiaat. Näkökulman laajentamiseksi vuoden 2018 aineistonkeruun yhteydessä toteutettiin erillinen kysely 7–17-vuotiaiden toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta.

Vapaa-aikatutkimus kohdistuu erityisesti kokemustietoon, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi liikunnan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten tutkimiseen. Lasten ja nuorten harrastamiseen liittyvällä kokemustiedolla onkin kysyntää, sillä liikuntapolitiikan tiedontarpeiden ohella vapaa-ajan harrastaminen on noussut tärkeään asemaan myös nuorisopolitiikassa. Syksyllä 2017 lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastaminen kirjattiin puoliväliriihessä hallitusohjelmaan keskeiseksi tavaksi ehkäistä lasten ja nuorten syrjäytymistä ja lisätä

hyvinvointia. Tämän niin kutsutun ”harrastustakuun” edistämiseen ja seurantaan tarvitaan monipuolista kokemustietoa lasten ja nuorten harrastamisesta.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tutkimuksen marginaalissa

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa ovat teemoja, joihin on tutkimuksessa heräilty vasta 2010-luvulla. Monet lasten ja nuorten liikuntakokemusten kannalta keskeiset näkökulmat ovat loistaneet poissaolollaan tutkimuksissa vuosikymmenten ajan. Sukupuolten tasa-arvosta liikunnassa ja urheilussa löytyy jonkin verran tutkimusta, mutta esimerkiksi syrjintä, kiusaaminen, seksuaalinen häirintä, epäasiallinen käyttäytyminen tai epäasialliset valmennus- tai ohjauskäytännöt on sivuutettu tutkimuksissa lähes täysin. Tutkimustiedon niukkuus nousi esiin jo tämän vuoden

Liikunta & Tiede -lehden ensimmäisessä numerossa, jossa **Marja Kokkonen** (2019) käsitteli sukupuoleen perustuvaa ja seksuaalista häirintää. Huomiot aiemmassa tutkimuksessa sivuutetuista aiheista voidaankin nähdä yleisempänä heijastumana siitä, että ylipäättään liikunnan ja urheilun harrastamista kriittisesti käsittelevät tutkimukset ovat Suomessa harvinaisia.

Kritiikitön tapa käsitellä lasten ja nuorten liikuntaan ja urheiluun liittyviä kysymyksiä on liitetty niin sanottuun ”hyvän kertomukseen”. Sillä viitataan Suomessa pitkään vallinneeseen uskoon siitä, että liikunta ja urheilu ovat itseisarvoisesti hyvää kasvatustoimintaa lapsille ja nuorille (mm. Aarresola, Itkonen & Lämsä 2015). Tällainen legitimaatiopyrkimys on edelleen tunnistettavissa liikunnasta ja urheilusta käytävässä julkisessa keskustelussa, liikunnan harrastamisen käytännöissä ja lukuisissa tutkimuksissa. Hyvän kertomusta mukailevat puhetavat ja tutkimusasetelmat kuitenkin peittävät alleen lasten ja nuorten liikunnan

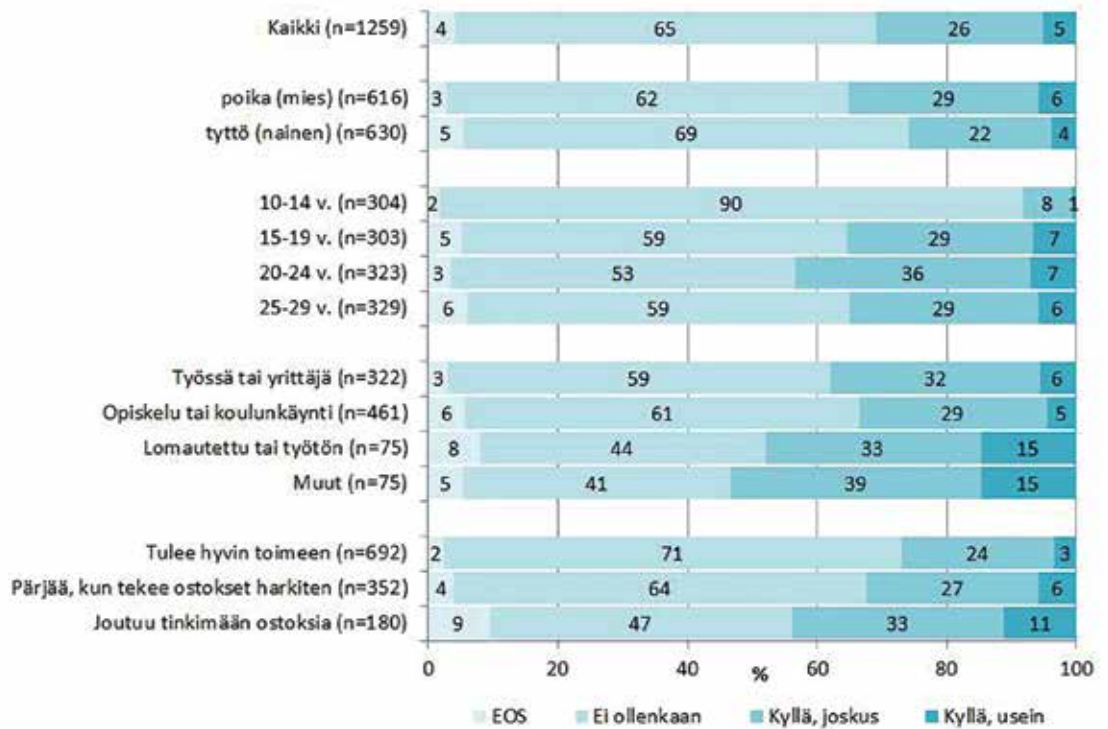

Kuva: FOLIO RF/ MASKOT RF

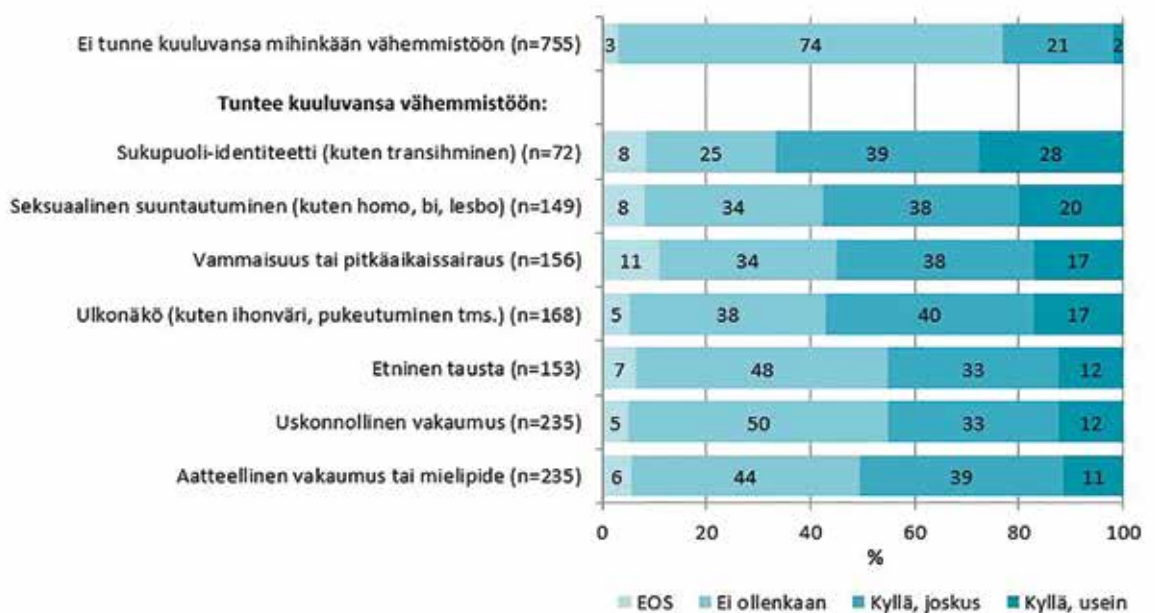
ja urheilun harrastamisen pienet ja suuret epäkohdat ja ongelmat – niitä ikään kuin ei ole olemassa eikä niihin siksi tarvitse reagoida. **Päivi Berg** ja kumppanit (2016) kirjoittavat sujuvan vaikenemisen kulttuurista seuraavasti:

”Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden loukkauksissa on kyse vakavista ilmiöistä, jotka tapahtuvat päivittäin tuhansien ihmisten, vanhempien, valmentajien ja kasvattajien silmien edessä, mutta joista vaietaan tai ei haluta puhua ääneen, koska ne eivät sovi liikunnan ja urheilun ”hyvän” kertomukseen.”

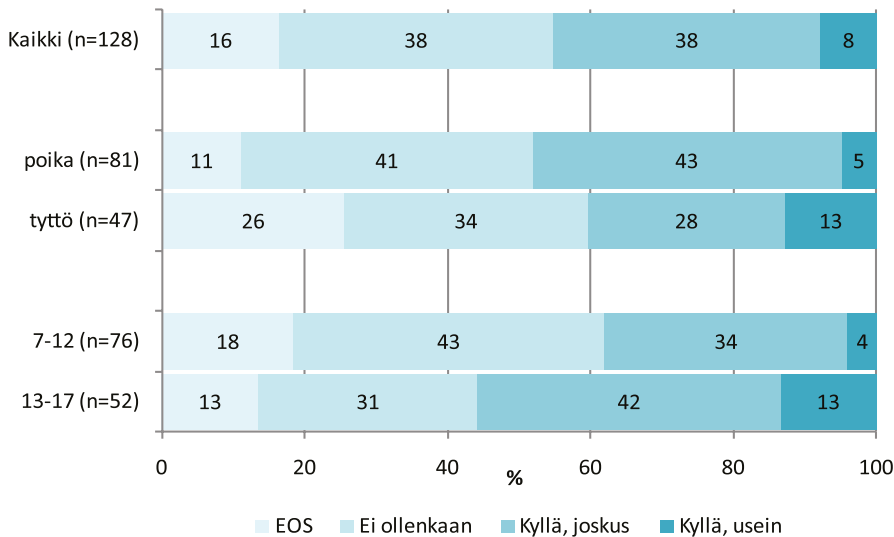
Liikunnan ja urheilun toimialalla ja tutkimuksessa edelleen tunnustettava hyvän kertomus ja positivismi muistuttavat nuorisovalalla ja -tutkimuksessa aina 1970-luvun lopulle saakka vahvana vallinnutta eetos-ta, jonka perustana oli usko kansallisen nuorisokasvatuksen kaikkivoipaan voimaan. Nuorisokasvatusta ja -työtä pidettiin itseisarvoisesti välttämättöminä kansalaisiksi kasvamisen kannalta. Suomalaisessa nuorisotutkimuksessa keskityttiin kriitikittömästi edistämään kansallisen nuorisokasvatuksen ideologioita ihanteita ja käytäntöjä. Kansallisen nuorisokasvatuksen ”hyvän

KUVIO 1. Kokenut liikuntaharrastuksessa kiusaamista, syrjintää tai muuta epäasiallista käytöstä, 10–29-vuotiaat.

KUVIO 2. Kokenut liikuntaharrastuksessa kiusaamista, syrjintää tai muuta epäasiallista käytöstä 10–29 v.

KUVIO 3. Toimintarajoitteiset lapset ja nuoret. Kokenut epäasiallista käytöstä 7–17-vuotiaat. Kysymys esitettiin 7–12-vuotiaiden osalta heidän huoltajilleen.

kertomus” ja nuorisotutkimus irtaantuivat symbioosistaan 1980-luvulla, kun nuorisokulttuurit ja niiden tutkiminen mursivat tiukasti normitetun nuorisokasvatuksen empiirisen ja ideologisen perustan. Hyvän kertomus muuttui monikkoon ja sai rinnalleen myös ”huonon kertomuksia”. (esim. Salasuo & Poikolainen 2016.)

Näkymiä hyvän kertomuksen käänköpuolelta

Vaikka Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus ei ole kriittistä sosiaalityieteellistä tutkimusta, poikkeaa tutkimusote ainakin hyvän kertomuksen verran liikuntaa ja urheilua käsittelevien tutkimusten perinteestä. Sama koskee toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamista koskevaa tutkimusraporttia. Molemmissa käsitellään liikunnan harrastamisen tärkeitä merkitystä lasten ja nuorten hyvinvoinnissa, mutta uskalletaan myös katsoa hyvän kertomuksen takapuolta (ks. Berg & Kokkonen 2016).

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus nousevat molemmissa vapaa-aikatutkimuksen raporteissa esiin muun muassa kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista käytöstä koskevissa kysymyksissä. Tutkimuksen perusotoksessa kiusaamisen, syrjinnän ja epäasiallisen käytöksen kokemista selvitettiin 10–29-vuotiaiden keskuudessa. Noin kolmannes vastaajista kertoi kokeneensa liikuntaharrastuksessa joskus tai usein kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista käytöstä – pojat hieman tytöt yleisemmin (ks. kuvio 1). Kiusaamiskokemukset olivat selvästi yleisempiä yli kuin alle 15-vuotiaiden keskuudessa.

Erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kertoivat kokevansa kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista käytöstä selvästi muita yleisemmin (kuvio 2). Yli puolet niistä lapsista ja nuorista, jotka kokivat kuuluvansa johonkin vähemmistöryhmään, kertoivat kokeneensa joskus tai usein kiusaamista tai syrjintää. Sukupuolivähemmistöön kuuluvista vastaajista lähes 70 prosenttia ja seksuaalivähemmistöön kuuluvista 60

prosenttia oli kokenut kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista käytöstä liikunta- tai urheiluharrastuksessa. Myös ulkonäkönsä – esimerkiksi ihonvärin – erilaisiksi kokevista lapsista ja nuorista lähes 60 prosenttia oli joutunut liikunta- tai urheiluharrastuksessa kiusatuksi, syrjityksi tai epäasiallisesti kohdelluksi. Näihin kolmeen vähemmistöryhmään itsensä identifioivista lapsista ja nuorista noin joka viides kertoi kokeneensa usein kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista käytöstä.

Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen tulokset eivät ole suoraan verrattavissa koulukiusaamista käsittelevien tutkimusten tuloksiin. Viimeisimmän kouluterveyskyselyn tulokset (THL 2017) osoittavat kuitenkin kiusaamisen vähentyneen selvästi. Alakoululaisista noin kaksi kolmasosaa ja yläkoululaisista noin kolme neljäsosaa ei ole kokenut lukukauden aikana kiusaamista. Koulun kontekstissa kiusaamiskokemukset vähenevät selvästi iän myötä, sillä lukiolaisista ja ammattioppilaitoksissa opiskelevista nuorista noin 90 prosenttia ei ole kokenut lukuvuoden aikana kiusaamista.

Karkean vertailun perusteella vaikuttaa siltä, että liikuntaharrastuksissa kiusaamista esiintyy koulua vähemmän aina 15 ikävuoteen saakka, mutta sen jälkeen koulukiusaaminen vähenee selvästi, kun taas kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen käytös yleistyvät huomattavasti liikunta- ja urheiluharrastuksissa.

Toimintarajoitteiset lapset ja nuoret kokevat usein kiusaamista ja syrjintää

Tutkimusten mukaan noin 15 prosentilla lapsista ja nuorista on jokin vakava toimintarajoite (ks. Kansite ym. 2017; Ng, Rintala & Saari 2016). Toimintarajoitteiden yhteyttä kiusaamiseen, syrjintään ja epäasialliseen kohteluun tarkasteltiin Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa, mutta paremman käsityksen ilmiön yleisyydestä sai nimenomaan toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikuntaharrastusta selvittäneestä erillisnäytteestä. Erillisnäytteen kohderyhmänä olivat

Melkein puolet epäasiallista käytöstä kohdanneista vastaajista kertoi syrjinnästä ohjauksessa tai peliajan saamisessa – siis syrjinnästä aikuisten taholta.

7–17-vuotiaat toimintarajoitteiset lapset ja nuoret. (ks. Hakanen, Myllyniemi & Salasuo 2019b.)

Noin puolet (kuvio 3) toimintarajoitteisista lapsista ja nuorista kertoo kokeneensa joskus tai usein kiusaamista, syrjintää tai epäasiallista käytöstä liikuntaharrastuksessa. Pojat kokevat kiusaamista tyttöjä yleisemmin, mutta toimintarajoitteisista tytöistä peräti 13 prosenttia kertoo usein toistuvista kiusaamiskokemuksista. Tuloksista käy ilmi, että ylipäätään jokin toimintarajoite on yhteydessä kiusaamisen ja epäasiallisen käytöksen kokemiseen.

Kuten vapaa-aikatutkimuksen perusotoksessa, myös erillisnäytteessä kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallisen käytöksen kokeminen korostuivat iän myötä. Alle 13-vuotiaista toimintarajoitteisista lapsista 38 prosenttia kertoi joskus tai usein kokeneensa epäasiallista käytöstä, kun vastaava osuus oli 13–17-vuotiaiden vastauksissa 55 prosenttia. Vanhemman ikäryhmän vastaajat raportoivat myös selvästi nuorempia yleisemmin usein tapahtuvasta kiusaamisesta, syrjinnästä tai epäasiallisesta käytöksestä.

Vähättelyä ja aliarvioimista oli kokenut lähes jokainen kiusaamisen tai syrjinnän kohteeksi joutunut toimintarajoitteinen lapsi ja nuori. Pilkkamisesta ja ryhmän ulkopuolelle jättämisestä joskus tai usein kertoi lähes 70 prosenttia epäasiallista kohtelua kokeneista. Melkein puolet epäasiallista käytöstä kohdanneista vastaajista kertoi syrjinnästä ohjauksessa tai peliajan saamisessa – siis syrjinnästä aikuisten taholta.

Vähemmistöryhmät kohteena muita useammin

Noin yhdeksän kymmenestä lapsesta ja nuoresta harrastaa jossain ikävaiheessa vapaa-ajallaan liikuntaa tai urheilua. Kyse on siis suosituimmasta lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastuksesta. On itsestään selvää, että liikunnan ja urheilun harrastamiseen liittyy yhtäläillä positiivisia kuin negatiivisia ilmiöitä. Liikunnasta ja urheilusta käytävissä julkisessa keskustelussa, mutta myös tutkimuksessa, ylikorostuvat liikunnan ja urheilun myönteiset puolet. Kielteisistä ilmiöistä vaietaan tai puhutaan hyvin vähän, vaikka ne koskevat liikuntaa ja urheilua vähintään samassa määrin kuin mitä tahansa muutakin lasten ja nuorten toimintaympäristöä.

Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa sekä erillisessä toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun harrastamista käsittelevässä kyselytutkimuksessa yhtenä näkökulmana oli liikuntaharrastuksessa koettu kiusaaminen, syrjintä ja epäasiallinen kohtelu.

Liikunta- ja urheiluharrastuksissa mikä tahansa vähemmistöasema on yhteydessä kiusaamiseen, syrjintään ja epäasiallisen käytöksen kokemiseen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvista lapsista ja nuorista suurin osa on kokenut kiusaamista ja syrjintää liikuntaharrastuksessa ja noin neljännes kokee usein epäasiallista käytöstä. Myös merkittävä osa toiminta-

rajoitteisista sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluvista lapsista ja nuorista kertoo kokeneensa kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista käyttäytymistä.

Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus sekä tutkimuksen erillisnäyte ovat vain pintaraapaisu liikunnan ja urheilun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiin. On kuitenkin huolestuttavaa, että vain pintaa raaputtamalla lasten ja nuorten liikunnan ja urheilun harrastamisen kielteiset puolet nousevat esiin näin vahvasti. Nähtäväksi jää, kyetäänkö liikunnan toimialalla näkemään hyvän kertomuksen taakse ja myös aidosti tarttumaan liikunnan ja urheilun kääntöpuolen ilmiöihin.

MIKKO SALASUO, VTT

Vastaava tutkija

Nuorisotutkimusverkosto

Sähköposti: mikko.salasuo@nuorisotutkimus.fi

LÄHTEET:

Aaresola, O., Itkonen, H., & Lämsä, J. 2015. Poikkeavat polut muuttuvassa urheilussa – rationalisoituvan urheilun nykysozialisaatio nuorten tulkitsemana. *Kasvatus & Aika* 9:4, 55–71.

Berg, P., Kivijärvi, A., Kokkonen, M., Peltola, M. & Salasuo, M. 2016. Liikunnan ja urheilun yhdenvertaisuuteen on pitkä matka. *Näkökulma* 37. Nuorisotutkimusverkosto. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma37_berg_kivijarvi_kokkonen_peltola_salasuo.pdf (Haettu 2.4.2019).

Berg, P. & Kokkonen, M. (toim.). 2016. Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2019a. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. OKM, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. 2019b. Takuulla liikuntaa. Kyselytutkimus toimintarajoitteisten lasten ja nuorten liikunnan harrastamisesta ja vapaa-ajasta. OKM, Valtion liikuntaneuvosto, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.

Kanste, O., Sainio, P., Halme, N. & Nurmi-Koikkalainen, P. 2017. Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL. Helsinki.

Kokkonen, M. 2019. Liikunta ja urheilu – sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä. Mitä siitä tiedetään tutkimuksen valossa? *Liikunta & Tiede* 56:1. 53–57.

Ng, K., Rintala, P. & Saari, A. 2016. Toimintakyvyn ja -rajoitteiden yhteydet liikunta-aktiivisuuteen ja paikallaanoloon. Teoksessa Kokko, S. & Mehtälä, A. (toim.) Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymisen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia. Valtion liikuntaneuvosto 2016/4. Helsinki. 73–78.

Salasuo, M. & Poikolainen, J. 2016. From Local Cliques to Subcultures and Late Modern Youth. Interpretations of Young People's Group Behavior in Finnish Youth Research. Teoksessa Hoikkala, T. & Karjalainen, M. (toim.) *The Finnish Youth Research Antology 1999–2014*. Finnish Youth Research Society/Network. 565–584.

THL. 2017. Kouluterveyskyselyn sähköinen tulospalvelu. <https://thl.fi/kouluterveyskyselytulokset> (Haettu 2.4.2019).